

№ 12 (317)
Сакавік 2010 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Асоба: навуковец**
Міхась Касцюк – стар. 3
- **Рэгіён: мястэчка**
Івянец – стар. 4
- **Мой род: селянін –**
дэпутат III Дзяржаумы – стар. 5

На тым тыдні...

✓ **16 сакавіка** ў галерэі «Панарама» Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі прайшло адкрыццё выстаўкі 40 працаў эксперыментальнай студыі «**Чэрганны папір**», створанай у 2005 годзе ў Львове (Украіна) на базе Цэнтра творчасці дзяцей і юнацтва Галіччыны. Унікальнасць старадаўняй тэхнікі ў простым працэсе выкарыстання рознакаляровай папяровай масы ў вадкім стане для стварэння мастацкай выявы. Папяровая маса набіраецца спецыяльнай сеткай і выкладваецца на аснову да поўнага высыхання. У экспазіцыі акцэнтуюцца ўвага на новым напрамку ў сучасным мастацтве – выкарыстанні паперы як самадастатковага матэрыялу.

На вернісажы выступілі кіраўнік студыі «Чэрганны папір», мастак-педагог Віктар Хаджынаў; кандыдат мастацтвазнаўства, дацэнт кафедры тэорыі і гісторыі мастацтва Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў Яўген Шунейка, выхаванцы студыі «Чэрганны папір» Марына Лазарук і Валянціна Бера. Выстаўка ладзіцца да 14 красавіка.

✓ **18 сакавіка** ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы адкрылася **выстаўка аўтарскага габелена** сябра Беларускага саюза мастакоў Наталлі Сухаверхавай. Тут прадстаўлены габелены фондаў Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы, Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь і асабістага збору Н. Сухаверхавай.

✓ У брэсцкім клубе «ZIO PERE» **20 сакавіка** прайшоў **канцэрт-фэст «Гукі Вясны»** і прэзентацыя музычнай складанкі «Права маладых – Першы Музычны блін». У імпрэзе бралі ўдзел найлепшыя гурты Брэсцкай вобласці «PRANA», «VINSENT», «AmertA», «THE FRAIZ», «USHUAIA», «:B:N:», «Sciana» і спецыяльны госць гурт «СПРАТ». Апроч музыкі на фэсце былі конкурсы, падарункі і цікавая праграма ад кампаніі «Будзьма беларусамі!».

✓ **20 гадоў** таму выйшаў першы нумар газеты **Таварыства беларускай мовы «Наша слова»**. Днямі арганізацыя, рэдакцыя ды іхнія сябры адсвяткавалі юбілей. Мы далучаемся да віншаванняў і жадаем калегам далейшага плёну ў папулярнасці нашых мовы і культуры.

З Вербніцай!

Фотаздымкі з праваслаўнага і каталіцкага кафедральных сабораў Мінска
Наталі КУПРЭВІЧ

З бібліятэкі «КГ»

У пошуках скарбаў за мяжой

Адам Восіпавіч Мальдзіс усіх нас здзівіў сваёй чарговай кніжкай «Белорусские сокровища за рубежом» (на рускай мове), у якой падводзіцца вынік яго 20-гадовай грамадзянскай працы старшыні камісіі «Вяртанне» Беларускага фонду культуры.

Сёння, калі ўжо створаны, пасля доўгіх і настойлівых намаганняў грамадскасці, дзяржаўны орган – Камісія пры Савеце Міністраў Рэспублікі Беларусь па выяўленні, вяртанні, сумесным выкарыстанні і ўвядзенні ў навуковы і культурны абарот нацыянальных культурных каштоўнасцяў, якія апынуліся за межамі Беларусі, сапраўды цікава, што ж зроблена за гэтыя 20 гадоў на грамадскіх пачатках? І ці варта было асобным сябрам камісіі «Вяртанне» кожны дзень намагацца, каб па каліве збіраць, занатоўваць і на безграшоўі выдаваць тое, што ўдавалася выявіць у межах магчымасцяў, як кажуць, «на грамадскіх пачатках».

З такіх рупліўцаў, як А. Мальдзіс, і складалася камісія БФК «Вяртанне». Сярод яе сяброў Аркадзь Тоў-

сцік – былы галоўны рэдактар газеты «Звязда», адказны сакратар камісіі, выдатны даследчык Мая Яніцкая, Надзея Высоцкая, Таццяна Ропчына, Віталь Скалабан, Міхал Шумейка, Анатоль Фурс, Юрый Піскун ды іншыя. Менавіта іхнімі намаганнямі ды дапамогай добраахвотнай беларускай «рэзідэнтуры» ў некаторых сумежных і больш аддаленых краінах, выпушчана 7 тамоў «Вяртання», якія і на сёння з'яўляюцца найкаштоўнейшай крыніцай ведаў пра лёс нашых скарбаў, пра месцы іх знаходжання.

Артыкулы А. Мальдзіса, апублікаваныя ў «СБ» і аб'яднаныя ім з дапамогай выдавецтва «Літаратура і Мастацтва» пад адной вокладкай, для адных – каштоўны матэрыял для працягвання пошукаў скраднай спадчыны, для іншых – захапляльны дэтэктыў (з працягам). Але ўсім цікава і спазнавальна.

Як старшыня Грамадскага аб'яднання «Беларускі фонд культуры», пры якім працуе грамадская камісія «Вяртанне», сябра дзяржаўнай камісіі па пытаннях рэстытуцыі, пасля прачытання

кнігі А. Мальдзіса сведчу, што кожны яе радок – вынік ґрунтоўнай даследчыцкай, пошукавай і глыбокай аналітычнай працы калектыву камісіі і асабліва яе бяззменнага старшыні Адама Восіпавіча.

Пра адно можна пашкадаваць: перад тым як зрабіць выбар на карысць выпуску гэтай кнігі, выдавецтва «Літаратура і Мастацтва» не ўспомніла, што вось ужо больш за год у іх ляжыць падрыхтаваны да друку 8-мы том «Вяртання», на які не раз спаслаецца Адам Мальдзіс у сваёй кнізе.

Кнігу падтрымаў уступам да яе галоўны рэдактар газеты «СБ. Беларусь сёння» Павел Якубовіч. Такога б спонсара ды на 8-мы том «Вяртання»! І месяца не прайшло б...

Уладзімір ГІЛЕП

Пачатак новага гісторыка-краязнаўчага праекта

Асаблівай увагай да гістарычнай, краязнаўчай праблематыкі ў айчынным кнігавыданні вылучаецца рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Літаратура і Мастацтва». Як сведчанне – і выданне рамана вядомага празаіка Алега Ждана «Князь Мсціслаўскі». Падараваўшы чытачу гэты твор, выдавецтва адкрыла новую серыю – «Святло мінулага».

Раман «Князь Мсціслаўскі» расказвае пра падзеі пачатку XVI стагоддзя, калі абвастраліся тэрытарыяльныя спрэчкі паміж нашай і Маскоўскай дзяржавамі. Горад Мсціслаў быў акружаны войскамі цара Васіля III. Каб выратаваць жыхароў, князь прымае рашэнне адчыніць гарадскую браму. Аднак блізка па мове людзі аказаліся чужынцамі. І зноў князь перад цяжкім выбарам: перайсці «пад руку» Васілю III ці напярэдадні галоднай зімы працягваць карміць шматлікае расійскае войска? Ён зрабіў выбар, дзякуючы якому і ўвайшоў у гісторыю горада як князь Мсціслаўскі...

Ці будзе ў серыі працяг? З гэтым пытаннем я звярнуўся да намесніка дырэктара выдавецтва Алы Корбут. І вось што пачуў у адказ:

– Серыя «Святло мінулага» (яна будзе дзвюхмоўнай), якая сталася навінкай сёлета года, ужо мае свой «партфель». Раман Алега Ждана, напісаны на рускай мове і спачатку надрукаваны ў часопісе «Нёман», з'яўляецца, несумненна, падзеяй у мастацкім адлюстраванні гісторыі нашай Айчыны. А наступныя дзве кні-

гі – раманы Леаніда Дайнекі «І назаві сына Канстанцінам» і Анатоля Бутэвіча «Каралева не здраджвала каралю» – выйдучь на беларускай мове. Дарэчы, папярэдне творы друкаваліся ў часопісе «Маладосць».

Між іншым, летась выдавецтва пазнаёміла чытача з гістарычным раманам Наталлі Голубевай «На перакрыжаванні дзвюх дарог». А яшчэ – з гісторыка-дакументальнымі кнігамі Алеся Марціновіча «Сповідзь старых замкаў», Адама Мальдзіса «Белорусские сокровища за рубежом», Людмілы Рублеўскай і Віталія Скалабана «Час і цяжар архіваў і імёнаў». Аўтары згаданых кніг – дасведчаныя ў гісторыі Айчыны пісьменнікі, публіцысты, архівісты, вучоныя.

– Гістарычнае асветніцтва, – гаворыць загадчык кніжнай групы холдынга «ЛіМ» Мікола Мінзер, – адна з задач мастацкай, дакументальнай літаратуры. Вакол нас склаўся своеасаблівы актыў літаратараў, белетрыстаў. Шырокі розгалас займелі ў друку, сярод чытачоў краязнаўчыя кнігі Васіля Бандарэвіча «Экскурсія да вытокаў Сянно», Івана Ярашэвіча «Чэрвеньшчына: гісторыя ў тапонімах», Анатоля Гладышчука «Нямцэвічы: сапраўдныя гісторыі і шэраг іншых». Спадзяюся, што і надалей выдавецтва застанеца ўважлівым да гістарычнай, краязнаўчай кнігі.

Кастусь ЛЕШНИЦА

Рэспубліканскія Купалаўскія чытанні ў Гродне

У канцы лютага ў Гродзенскім дзяржаўным універсітэце імя Янкі Купалы прайшлі восьмыя рэспубліканскія Купалаўскія чытанні. Па традыцы ладзіла іх кафедра беларускай літаратуры (загадчык – кандыдат філалагічных навук, дацэнт У.І. Каяла). Своеасабліваць іх на гэты раз у тым, што яны лагічна ўвайшлі ў праграму юбілейных святкаванняў універсітэта, прысвечаных яго 70-годдзю. Не мог універсітэт, які носіць імя слаўнага сына беларускага народа Янкі Купалы, не падзякаваць гэтакім чынам таму, без каго, відавочна, яшчэ доўга не было б ні беларускай дзяржавы, ні тым больш нацыянальнага універсітэта ў Гродне!

Адкрыў канферэнцыю ўступным словам вядомы даследчык літаратуры, доктар філалагічных навук, прафесар ГДУ імя Янкі Купалы Ігар Жук. З прывітанямі да ўдзельнікаў канферэнцыі звярнуліся першы прарэктар універсітэта дацэнт Іван Бурлыка, дэкан філфака дацэнт Валерыя Варановіч. Старшыня Міжнароднага фонду Янкі Купалы Вячаслаў Рагойша ўручыў студэнтам і выкладчыкам ГДУ імя Янкі Купалы – калектыўнаму сябру Фонду – спецыяльную «Падзячную Грамату». Ён жа перадаў універсітэтыкам пасведчанне «Ганаровага сябра» сталічнага Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы, а таксама матэрыялы дзеяці міжнародных Купалаўскіх чытанняў, праведзеных у Мінску Фондам сумесна з музеем Янкі Купалы.

А затым, як і водзіцца на навуковых канферэнцыях, пачаліся пленарнае і секцыйныя

пасяджэнні. На пленарным было прачытана дзевяць дакладаў. Зразумела, юбілей універсітэта прадвызначыў тэматыку значнай часткі гэтых дакладаў, іх змест. Так, пра «Ідэю універсітэта» як вышэйшай навукальнай установы Еўропы расказаў прафесар Сяргей Габрусевіч, пра «Постаці і справы філфака ГДУ імя Янкі Купалы» – прафесар Аляксей Пяткевіч, пра «Лёс прадмета «Гісторыя замежнай літаратуры» ў Беларусі і ГДУ імя Янкі Купалы» – доктар філалагічных навук, прафесар Святлана Мусіенка.

І ўсё ж галоўным аб'ектам навуковых развагаў стала асоба і творчасць Песняра. Гэтаму былі прысвечаны выступленні дактароў філалагічных навук, трох літаратуразнаўцаў і трох мовазнаўцаў. З цікавасцю былі выслуханы даклады Валерыя Максімовіча «Пошукі нацыянальнай ідэнтычнасці ў творчасці Янкі Купалы пачатку XX ст.», В. Рагойшы «Янка Купала як ідэолаг беларускай дзяржаўнасці», І. Жука «Амфібрахій у метрычнай сістэме ранняй купалаўскай лірыкі», Вольгі Ляшчынскай «Фразеалогія Янкі Купалы ў кантэксце культуры», Івана Лепешава «Рэальна-гістарычны каментар верша Янкі Купалы «Не плей у карытца...» і Мікалая Даніловіча «Этымалагічны аналіз Купалавых фразеалагізмаў».

Другі дзень канферэнцыі быў адведзены працы трох секцый: «Янка Купала ў беларускай літаратуры і культуры: традыцыі, рэцэпцыя, інтэртэкстуальнасць», «Янка Купала і актуальныя праблемы мовазнаўства» і «Сучасная навука ў гонар Янкі Купалы. Актуальныя праблемы літаратуразнаўства».

Назвы секцый, на якіх выступілі звыш трыццаці вучоных з Гродна, Мінска і Гомеля, Брэста і Віцебска, Магілёва і Мазыра, ужо самі па сабе характарызуюць і аб'ект, і прадмет навуковых рашукаў як вядомых філолагаў, так і іх маладых калег – аспірантаў, магістрантаў, студэнтаў. Прыход моладзі ў літаратуразнаўства і мовазнаўства асабліва радуе. Значыць, крыніца беларускай філалагічнай навукі не перасыхае. Больш таго: яна паглыбляецца і пашыраецца. І пра гэта, несумненна, найперш сведчыць беларускае купалазнаўства. У тым ліку – рэспубліканскія Купалаўскія чытанні, што перыядычна ладзяцца ў Гродзенскім дзяржаўным універсітэце імя Янкі Купалы.

Вячаслаў РАГОЙША,
доктар філалагічных навук,
прафесар БДУ

Удзельнікі рэспубліканскіх Купалаўскіх чытанняў ля помніка Янку Купалу ў фая ГДУ імя Янкі Купалы

У тэатры «Зніч»

Беларускі паэтычны тэатр аднаго акцёра «Зніч» запрашае ўвечары **1 красавіка** на прэм'еру – монаспектакль «**Пяюць начлежнікі**». У аснове яго – творы Змітрака Бядулі. Выканаўца Галіна Дзягілева, у пастаноўцы скарыстаная музыка гуртоў «Гуды», «Стары Ольса», «Палескія песні».

5 красавіка ўдзень запланаваны лялечны монаспектакль «**Пра ката Сафрона і пеўніка Андрона**» Леаніда Мікіты. Артыст Леанід Сідарэвіч раскажа маленькім глядачам, як героі п'есы знайшлі сяброўства. Увечары таго ж дня – паэтычны монаспектакль «**Прыпадаю да нябёс...**», у аснове якога вершы Яўгеніі Янішчыц. Выканаўца заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь Ларыса Горцава, музычнае суправаджэнне скрыпачкі Таццяны Карабовай, гарманіста Сяргея Сарокіна і цымбалісткі Дар'і Мяцёж.

На лялечны спектакль «**Граф Глінскі-Папялінскі**» паводле казкі Артура Вольскага запрасіць удзень **6 красавіка** артыст Вячаслаў Шакаліда. Маленькія глядачы разам з ім паразважаюць, ці будзе больш знатным і паважаным хлопец Марцін, які з дапамогаю ката Максіма стане графам Глінскім-Папялінскім.

Удзень **12 красавіка** запланаваны паказ монаспектакля «**Мой Маленькі прынц**». Гэтая пастаноўка заснаваная на казачнай апавесці Антуана дэ Сэнт-Экзюперы і вершах Беранжэ ў перакладах Ніны Мацяш. Добрым дапаўненнем стане музыка Яўгена Глебава і ягонага сына Радыена. Увечары ж заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь Уладзімір Шэлестаў запрашае на монаспектакль «**Нобіль – барвяны ўладар**». У яго аснове – апавесць Уладзіміра Караткевіча «Сівая легенда» пра смутныя часы 1620–1630-х гадоў.

Вечаровыя пастаноўкі пачынаюцца а 19-й гадзіне. Спектаклі адбываюцца ў тэатральнай зале культурнага цэнтра касцёла Св. Сымона і Св. Алены ў Мінску. Дадатковую інфармацыю можна атрымаць па тэлефоне ў Мінску (017) 331-75-53.

Дзе варта пабываць

Гуканне вясны

27 сакавіка побач з філіялам Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь «Дом-музей І з'езда РСДРП» усе ахвочыя змогуць даведацца пра таямніцы свята, паўдзельнічаць у веснавых абрадах і гульнях, пагукаць вясну. Незабудлівымі застануцца гушканне на арэлях, ваджэнне карагодаў вакол вогнішча, спяванне вяснянак. Акрамя гэтага можна будзе паўдзельнічаць у конкурсе на лепшую птушку – сімвал Гукання вясны. Можна прынесці птушку з сабой ці вырабіць на месцы: у гэты дзень будучы праходзіць майстар-класы па вырабе птушак з цеста і паперы, а таксама па аздабленні «вербаў» – на гэтыя ж выхадныя прыпадае Вербная Нядзеля.

Свята пачнецца а 12 гадзіне.

Уласная інфармацыя

Дзень вады

З 2006 года на Віцебшчыне працуе міжнародны праект «Назіранне за рэкамі». Удзельнікі праекта – настаўнікі і вучні з 20 школаў Шумілінскага, Бешанковіцкага, Гарадоцкага, Віцебскага раёнаў і Полацка, мэта яго – прыцягнуць увагу грамадскасці да стану малых рэк і азёраў і прыняцце тэрміновых мераў па прадукцыі іх забруджвання праз вывучэнне экалагічнага стану вадаёмаў метадам біяіндыкацыі.

Каардынатарам праекта ў Беларусі з'яўляецца грамадскае аб'яднанне «Ахова птушак Бацькаўшчыны» сумесна з Шумілінскім раённым аддзяленнем гэтай арганізацыі і Шумілінскім цэнтрам пазашкольнай працы.

У межах праекта «Назіранне за рэкамі» штогод арганізуецца шмат адукацыйных, даследчых, практычных мерапрыемстваў. Напрыклад, экалагічныя летнікі для дзяцей, семінары і трэнінгі для настаўнікаў, конкурсы міні-праектаў, экспедыцыі і экскурсіі. Адно з традыцыйных мерапрыемстваў праекта – фестываль «Жывая вада», які штогод ладзіцца гэтымі арганізацыямі 22 сакавіка ў Міжнародны дзень вады. Спонсарам фестывалю з'яўляецца кампанія «Жока-Кола Беврыджыс Беларусь».

Вось пералік мерапрыемстваў, якія адбываліся ў межах фестывалю: фотавыстаўка «Дзвіна – Даўгава», прэзентацыі «Мая рака», майстар-класы па экспрэс-аналізе якасці вады і «залежным спажыванні», акцыя «Блакітная стужка», віртуальнае падарожжа на «Рачным аўтобусе», бодзі-арт «Свет вады» і г.д.

Сёлета каардынатары праекта прапанавалі педагогам і вучням (удзельнікам праекта) стаць аўтарамі і гаспадарамі сваіх фестывалюў. У выніку на Віцебшчыне ў сакавіку прайшлі 20 фестывалюў «Жывая вада» замест аднаго. Вынікам «мега-фестывалю» стане значнае павелічэнне колькасці ўдзельнікаў, да арганізацыі школьных фестывалюў будучы прыцягнутыя настаўнікі школаў, бацькі, мясцовыя жыхары і прадстаўнікі ўлады.

Чым больш людзей будзе ведаць аб праблемах, звязаных з воднымі рэсурсамі і шляхах іх вырашэння, тым больш шанцаў, што нашым нашчадкам застануцца ў спадчыну чыстыя, празрыстыя рэкі і азёры, поўныя і рыбы, і ракаў, прыгожыя птушкі і расліны на берагах рачулук.

Іна СІНКЕВІЧ,
намеснік дырэктара
Шумілінскага ЦПП

Жыццё, з'яднанас з навукай

Сярод плеяды сучаснай гуманітарнай інтэлігенцыі Беларусі па праве адно з вядучых месцаў належыць доктару гістарычных навук, прафесару, акадэміку НАН Беларусі Міхасю Касцюку. Яго імя вядомае не толькі грамадскаці Бацькаўшчыны, але гісторыкам Расіі, Украіны, Польшчы, краінаў далёкага замежжа.

Шлях Міхася Паўлавіча да вяршыняў навукі быў нялёгкай. Ён нарадзіўся 26 сакавіка 1940 года ў шматдзетнай сям'і. Заўчасна, у маладым узросце памёр бацька, і ўсё цяжар выхавання дзяцей лёг на плечы маці – Марыі Дзмітрыеўны. Радавала яе тое, што старэйшы Міхась для малодшых быў прыкладам стараннай вучобы ў школе, дапамогі па гаспадарцы, якая карміла сям'ю. Закладзеныя ў дзяцінстве такія чалавечыя якасці, як патрабавальнасць да сябе, працавітасць, добразычлівасць, сфармавалі яго асобу. Гэтыя чалавечыя каштоўнасці характэрныя і для сённяшняга акадэміка Касцюка, які дасягнуў вяршыняў жыццёвага і навуковага эверэсту.

На ўсіх этапах жыццёвага шляху Міхася Паўлавіча прыярытэт надаваўся спазнанню складанай гісторыі Бацькаўшчыны, фармаванню асабістай, а затым і гістарычнай свядомасці грамадства. А станаўленне як гісторыка пачалося з Навагрудскага педвучылішча, якое ён скончыў у 1958 годзе. Гэта былі гады палітычнай адлігі, калі з новых пазіцый пачалося асэнсаванне гісторыі Беларусі, у тым ліку месца Навагрудчыны ў ёй.

Пасля заканчэння педвучылішча неадольнае ім-

кненне да набыцця гістарычных ведаў, выдатныя здольнасці прывялі Міхася на гісторыка-філалагічны факультэт Гродзенскага педагагічнага інстытута. У 1963 годзе ён атрымаў дыплом з адзнакай. Інтэлектуальны патэнцыял і арганізатарскія здольнасці маладога спецыяліста з'явіліся вырашальным фактарам пры яго накіраванні на пасаду дырэктара Касадворскай васьмігадовай школы ў вёсцы Баярская Навагрудскага раёна. Працаваў на гэтай пасадзе даўжэўна: у 1965 годзе пасля дэмабілізацыі яго запрашаюць на працу ў родны інстытут, дзе Міхась Паўлавіч узначальвае камітэт камсамола. Але ў яго – іншае прызначэнне. Таму ў снежні 1966 года ён дасылае дакументы ў аспірантуру Інстытута гісторыі АН БССР. Пад кіраўніцтвам былога дырэктара Інстытута гісторыі акадэміка Івана Краўчанкі аспірант натхнёна бярэцца за распрацоўку складанай у навуковым і палітычным плане праблемы – гісторыі сялянства Беларусі. Гэтая тэма не магла не захапіць маладога вучонага, які добра ведаў сялянскае жыццё. Вывучэнню супярэчнасцяў сялянскага жыцця даследчык прыклаў нямала намаганняў, напісаўшы шэраг манаграфій і абараніўшы кандыдацкую дысертацыю, прысвечаную калгаснаму сялянству Беларусі ў 1933–1940 гадах.

Адразу пасля дысертацыйнай абароны Міхась Паўлавіч прызначаецца на пасаду вучонага сакратара Інстытута гісторыі АН БССР, з 1975 па 1981 гады – Інстытута гісторыі партыі пры ЦК КПБ. Менавіта на гэтых пасадах выявіліся яго выдатныя арганізатарскія здольнасці, уменне разам з канструктыўнай крытыкай ствараць спакойны, удумлівы і, разам з тым, прынцыповы падыход да

вырашэння пастаўленых задач. У ліпені 1981 года Міхась Паўлавіч становіцца намеснікам дырэктара Інстытута гісторыі па навуковай працы. На гэтай пасадзе ён працаваў 8 гадоў, дзе разам з арганізатарскай працягвалася самаадданая творчая праца. Яе вынікам з'явілася абарона ў 1980 годзе доктарскай дысертацыі, прысвечанай паглыбленаму вывучэнню праблемаў беларускага сялянства.

Кола навуковых інтарэсаў Міхася Паўлавіча не абмяжоўвалася гісторыяй сялянства. Ён грунтоўна даследаваў пытанні нацыянальна-дзяржаўнага будаўніцтва, гісторыі інтэлігенцыі і рабочага класа. Гэтыя праблемы знайшлі адлюстраванне ў напісаных ім раздзелах 4-томнай працы «Гісторыя рабочага класа Беларускай ССР» (Мн., 1985. Т.2), адказным рэдактарам якога ён з'яўляўся.

Важным этапам у творчай і арганізацыйнай дзейнасці Міхася Паўлавіча былі часы перабудовы. У пачатку 1988 года ён быў прызначаны на пасаду выконваючага абавязкі дырэктара Інстытута гісторыі, а праз год быў абраны дырэктарам гэтай установы. На працягу амаль 12 гадоў ён паспяхова кіраваў навуковым калектывам, які налічваў 15 дактароў і каля 60 кандыдатаў навук. Перабудовачныя гады з'явіліся перыядам пераасэнсавання грамадствам уласнай гісторыі, выклікалі ўсплёск цікавасці да шырокага кола праблемаў гістарычнага развіцця. Вучоныя скіроўвалі намаганні на выпраўленне папярэдніх ідэалагічных дэфармацыяў у раскрыцці падзей мінулага, аб'ектыўна, без палітызацыі разгарнулі даследаванні дзяржаўнага і культурнага жыцця Вялікага Княства Літоўскага, гісторыі канфесіяў, беларускай

эміграцыі, палітычных рэпрэсіяў 1920–1950-х гадоў і інш.

Назапашаныя публікацыі вучоных інстытута стварылі аснову для напісання двухтомнай працы «Нарысы гісторыі Беларусі», якая ўбачыла свет у 1994–1995 гадах. Галоўным рэдактарам і адным з аўтараў быў М. Касцюк. Праца ўяўляе з сябе першую спробу аб'ектыўнага адлюстравання гісторыі беларускага народа з старажытных часоў да канца XX стагоддзя. Яна пераасэнсавала праблемы этнагенезу беларусаў, станаўлення і развіцця беларускай дзяржаўнасці, нацыянальнай культуры, уземадачынненяў з суседнімі народамі, фармавання і эвалюцыі савецкай сістэмы арганізацыі жыцця грамадства.

Аднак адраджэнцкія працэсы неадназначна ўспрымаліся як часткай грамадства, так і шэрагам беларускіх гісторыкаў, якія прытрымліваліся старых поглядаў, не ўспрымалі нова падыходы да раскрыцця многіх старонкаў гісторыі Беларусі. У гэтых умовах не проста было працаваць і дырэктару інстытута, абв'яргаць неабгрунтаваныя абвінавачванні ў скажэнні гістарычнай праўды, падрыўе дружбы паміж народамі і іншыя інсінуацыі.

У сувязі з заканчэннем тэрміну працы М. Касцюка на пасадзе дырэктара, прэзідыум НАН Беларусі 25 лістапада 1999 года прыняў пастанову «Аб дырэктары Інстытута гісторыі НАН Беларусі», якая вызваляла М.П. Касцюка ад займаемай пасады «ў сувязі з заканчэннем пяцігадовага тэрміну паўнамоцтваў у адпаведнасці з пунктам 57 статута НАН Беларусі».

Адыход ад арганізацыйнай дзейнасці дазволіў Міхасю Паўлавічу поўнацэнна аддацца творчай працы. Гэта садзейнічала папаўненню беларускай гістарыяграфіі арыгінальнымі даследаваннямі. Значны інтарэс навуковай грамадскасці Беларусі і Расіі выклікала яго манаграфія «Бальшавіцкая сістэма ўлады на Беларусі», што пабачыла свет у 2001 годзе ў Мінску. На наступны год яна была перададзена на рускай мове Інстытутам расійскай гісторыі РАН. На багатым фактычным матэрыяле аўтар паказаў сутнасць бальшавіцкай сістэмы кіравання, даследаваў прычыны яе ўзнікнення і механізм функцыянавання, асаблівасці, характэрныя для Беларусі.

Шырокі дыяпазон ведаў, смелы творчы падыход да разгляду складаных пытанняў гісторыі, уменне засяродзіць увагу на галоўных аспектах вывучаемай праблемы дазволілі Міхасю Паўлавічу не толькі стварыць

уласныя грунтоўныя манаграфічныя даследаванні, але і на высокім узроўні выступаць у якасці навуковага рэдактара шэрагу іншых выданняў. Акадэмік М. Касцюк з'яўляўся аўтарам і навуковым рэдактарам калектыўнай манаграфіі «Нарысы гісторыі беларусаў у Сібіры ў XIX–XX стст.», выдадзенай у Новасібірску, дзе на багатым фактычным матэрыяле раскрываецца ўдзел беларусаў у станаўленні дэмаграфічнага і тэхніка-эканамічнага патэнцыялу Сібіры. За гэтую працу М. Касцюк разам з іншымі беларускімі і сібірскімі вучонымі быў узнагароджаны прэміяй НАН Беларусі і Сібірскага аддзялення РАН. Шмат намаганняў прыклаў Міхась Паўлавіч для выдання шасцітомнай калектыўнай працы «Гісторыя Беларусі», з'яўляецца галоўным рэдактарам яе 5 тома. Міхась Паўлавіч – аўтар больш 250 публікацыяў, індывідуальных і калектыўных манаграфіяў, навуковых артыкулаў, рэцэнзіяў...

Акадэмік М. Касцюк надае шмат увагі папулярнасці гістарычных ведаў, выступае з цікавымі і змястоўнымі артыкуламі на старонках перыядычных выданняў, на радыё і тэлебачанні, шматлікіх міжнародных і рэспубліканскіх канферэнцыях, семінарах і сімпозіумах.

Паспяхова разнабаковая дзейнасць М. Касцюка, вялікі ўклад у развіццё гістарычнай навукі атрымалі прызнанне навуковай грамадскасці нашай дзяржавы і замежжа. У 1989 годзе ён быў абраны членам-карэспандэнтам, а ў 1996 годзе – акадэмікам НАН Беларусі. У 1998 годзе М. Касцюк стаў акадэмікам Цэнтральнай Еўрапейскай Акадэміі навук і мастацтва. У 1999 і 2002 гадах ён быў прызначаны Амерыканскім біяграфічным інстытутам Чалавек года і ўключаны ў склад Міжнароднага камітэта па прысваенні такога статусу іншым асобам. Ён абраны прэзідэнтам Беларускай асацыяцыі гісторыкаў, старшынёй Беларускага нацыянальнага камітэта гісторыкаў і іншых грамадскіх фармаванняў.

Прыродны талент Міхася Паўлавіча, памножаны на арганізацыйныя здольнасці, высокую самадyscyпліну, дае падставы для таго, каб у час свайго юбілею смела глядзець у будучыню. Жадаем паважанаму Міхасю Паўлавічу здароўя, доўгіх гадоў жыцця і плённай працы на карысць гістарычнай навукі Бацькаўшчыны.

*Уладзімір НАВІЦКІ,
доктар гістарычных
навук, прафесар
Іван САРАКАВІК,
кандыдат гістарычных
навук, дацэнт*

Дырэктар Інстытута гісторыі М. Касцюк адкрывае мемарыяльную дошку ў сувязі са 170-годдзем з дня нараджэння У. Ігнатойскага на будынку ў Мінску, дзе у 1920-я гады размяшчаўся Інбелкульт (1991 г.)

Для кожнага чалавека Радзіма пачынаецца з той мясціны, дзе з'явіўся на свет, дзе сказаў першае слова, ступіў першы крок. Мая радзіма – мястэчка Івянец. І калі я даведлася, што ў нас у каледжы будзе праводзіцца конкурс «Мая малая Радзіма», вырашыла, што буду ўдзельнічаць у ім.

Мой невялікі Івянец знаходзіцца на Міншчыне, насельніцтва звыш 6 тысячаў чалавек. Хоць ён і маленькі, але вельмі прыгожы. Тут ёсць некалькі цікавых мясцінаў, якія варта паглядзець: касцёлы Святога Аляксея і Святога Міхаіла Арханёла, музей традыцыйнай культуры... Вось я і прапаную наведаць іх. Але спачатку – крыху гісторыі.

Больш за ўсё я хацела даведацца пра ўзнікненне майго паселішча. Хто гэтымі землямі валодаў? Якія людзі тут жылі? Чым займаліся? Зрабіць гэта я магла толькі ў Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі. Праца ў ім была вельмі цікавай і запамінальнай. Тут я працавала з 299 фондаў і даведлася, што першая згадка пра Івянец адносіцца да XIV стагоддзя. Вялікі князь літоўскі Вітаўт аддаў яго свайму пляменніку Андрэю Уладзіміравічу. Затым Івянец быў вочынай вядомага роду Давойнаў-Салагубаў, пазней належаў Плявакам. Апошнім уладальнікам івянецкіх земляў на пачатку мінулага стагоддзя амаль 20 гадоў быў Пётр Дарагунцаў. Ягоная сядзіба сфармавалася ў пачатку XX стагоддзя: уключала сядзібны дом, невялікі парк, капліцу, гаспадарчыя пабудовы. 15 сакавіка 1999 года сядзіба згарэла...

Насельніцтва Івянца, па сутнасці, было пазбаўленае медыцынскай дапамогі, бо бедната, якая часта хварэла, не магла плаціць за адзін прыём у амбулаторыі 2 злотыя, а за адзін дзень бальнічнага лячэння – 3 злотыя, апроч таго былі высокія кошты на лекі. Не дзіўна, што на Івянецчыне лютаваў

тыф, малярыя, кароста ды іншыя інфекцыйныя хваробы, а хворыя звярталіся па дапамогу да знахароў і шаптухаў. Да 1939 года ў Івянцы працавалі толькі 2 лекары, у вёсках іх і зусім не было. Такім чынам, на аднога лекара прыпадала больш як 20 тысячаў чалавек. Паводле звестак архіва, у 1897 годзе па прашэнні мешчаніна Нахімоўскага ў

прыватнасці, расказала пра ўзнікненне гэтай установы ў мястэчку.

Гісторыя бібліятэкі пачынае свой афіцыйны адлік з 1918 года. Сярод яе заснавальнікаў быў Апалінары Фларыянавіч Пупко, вядомы народны мастак з Івянца. Паводле неафіцыйных дадзеных яна з 1914 года, была не дзяржаўнай установай, а аматарскай. Людзі

Волмы ў 1702–1705 гадах з цэглы на сродкі стольніка Тэадора Ваньковіча, якому Івянец некаторы час належаў на пачатку XVIII стагоддзя. Ён падараваў частку сваіх зямель на Івянецчыне манахам-францысканцам і 27 студзеня 1702 года выдаў ім фундуш (прыватнаўласніцкае дарэнне) на будаўніцтва тут кляштара і касцёла. Зборам і выкарыстаннем

дзены першы камень у будынак касцёла, які быў адкрыты 23 снежня 1907 года. Усе дапаможныя працы і частку працаў па ўзвядзенні і ўнутранай тынкоўцы сценаў выканалі івянчане. Сёння касцёл – помнік архітэктуры неаготыкі.

Да нашых дзён захавалася і сінагога, пабудаваная ў 1917 годзе, якая з'яўляецца адным з ацалелых у Беларусі драўляных іудзейскіх храмаў нароўні з былымі сінагогамі ў Любані (Мінская вобласць) і Воранаве (Гродзенская вобласць). Да 2008 года ў былым храме размяшчаўся пасялковы клуб, аднак ужо другі год будынак пустуе, бо яго стан прызнаны аварыйным.

Будынак сінагогі – простакутны, аднапавярховы, плошча 300 квадратных метраў. На патынкаваных і пафарбаваных сценах колькі гадоў таму пачала адслайвацца фарба, пад якой выяўленыя фрагменты аўтэн-

Гістарычныя мясціны Івянца

Івянцы была адкрытая аптэка.

Яшчэ я даведлася, што ў 1893 годзе быў дадзены дазвол Казарынавай і Маісеенка на адкрыццё кірмашоў.

З аднаго боку, у архіве было працаваць не проста: старыя кнігі XIX стагоддзя, і я баялася сапсаваць іх. А з іншага боку – было вельмі цікава працаваць з такімі

сабралі шмат кніг і надумалі адкрыць бібліятэку. Штатных працаўнікоў не было, працавалі толькі энтузіясты, якія прыходзілі ў вольны час і выдавалі кнігі людзям. Усе кнігі былі на рускай мове. Калі Івянец быў пад уладай Польшчы, то бібліятэка была закрытая, а замест яе адкрылі другую, ужо з кнігамі на польскай мове. У канцы 1939

года ў цэнтры мястэчка арганізавалі дзяржаўную бібліятэку. Сённяшняя бібліятэка таксама размяшчаецца ў цэнтры пасёлка ў двухпавярховым будынку разам з сельскім Саветам.

Цяпер жа давайце пройдзем па мястэчку. І перш завітаем у Цэнтр рамёстваў, які быў адкрыты ў 1998 годзе ў рамках праграмы «Вяртанне

да вытокаў». Асноўнымі яго мэтамі з'яўляецца вывучэнне і адраджэнне страчаных традыцый народнага мастацтва, стварэнне ўмоваў для творчай дзейнасці майстроў і для навучання асновам рамяства. Тут ёсць творчыя майстэрні керамікі і ткацтва.

А музей знаходзіцца ў залах двухпавярховага асабняка, пабудаванага ў 1920-я гады. У першай зале прадстаўленыя археалогія, геральдыка, матэрыялы, што апаўвадаюць пра культуравае дойдства, архітэктуру шляхецкіх маёнткаў і сялянскіх сялібаў. У другой зале экспануецца традыцыйная івянецкая кераміка: посуд, паліваная пляска і рэльефная кафля. Экспазіцыя яскрава ілюструе эвалюцыю народнай творчасці ў кантэксце станаўлення самабытнай івянецкай школы ганчарства. У трэцяй зале – рэтраспектыўная выстаўка працаў народнага разьбяра па дрэве, жывапісца і графіка Апалінарыя Пупко.

Цяпер жа давайце пройдзем да кляштара францыскаў і касцёла Святога Міхаіла Арханёла, пабудаванага на правым беразе ракі

сродкаў на будаўніцтва, а таксама самім будаўніцтвам кіраваў манах Анжэльм Чаховіч, выхадзец з гэтых месцаў.

Францысканскі кляштар існаваў да 1832 года, калі быў закрыты пасля падаўлення антырасійскага паўстання. Былі планы наладзіць тут пансіён для састарэлых каталіцкіх святароў. Ды паступова кляштарны комплекс руйнаваўся. Але ў канцы 1836 года па хадайніцтве мясцовага духавенства і тагачаснай уладальніцы мястэчка Соф'і Плявака яго дазволілі адрамантаваць на сродкі ад ахвяраванняў, а касцёл вярнуць верхнікам. Пасля капітальнага рамонту храм у 1850 годзе асвяцілі ў гонар святога Міхаіла. Сёння касцёл – помнік архітэктуры барока.

Не менш цікавая, на мой погляд, і гісторыя касцёла Святога Аляксея. Па просьбе мяшчанаў-каталікоў, якім пасля ператварэння двух івянецкіх касцёлаў у праваслаўныя цэрквы (у 1886 і 1871 гадах) было цесна маліцца ў маленькай драўлянай капліцы на могілках, генерал Эдуард Каверскі, жанаты з Соф'яй Плявака, выступіў з хадайніцтвам перад Міністэрствам унутраных спраў Расіі аб будаўніцтве ў Івянцы касцёла. Гэтым ён таксама хацеў ушанаваць сваё імя (дзяцей у яго не было). Дзякуючы дапамозе свайго прыяцеля князя Уладзіміра Мяшчэрскага, ён 30 лістапада 1904 года дамогся дазволу імператара Мікалая II пабудаваць на могілках у Івянцы касцёл, надаўшы яму імя святога Аляксея – у гонар адзінага сына цара.

Праектуючы касцёл, інжынер Міхаіл Гатоўскі, які рэстаўраваў у 1903 годзе ў Вільні касцёл Святой Ганны, многае пераняў менавіта ад гэтага помніка. У лютым 1905 года Адам Новік з в. Казарэзы і Франц Хмялеўскі з в. Кульшычы першымі прывезлі для будаўніцтва па некалькі вазоў камянёў, а 22 мая быў закла-

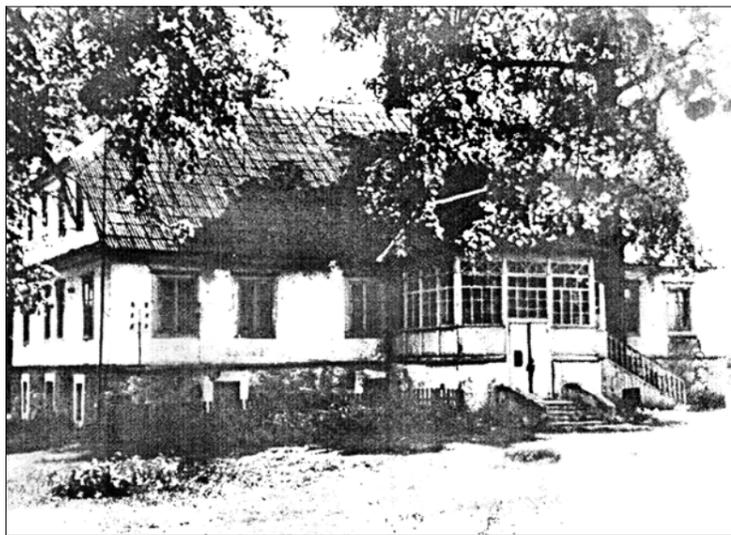

Івянецкі музей традыцыйнай культуры

крыніцамі і даведвацца, якім родны кутчак быў у мінулым.

Затым я наведла музей традыцыйнай культуры ў Івянцы, дзе захавальнік фондаў Ірына Яраславаўна Каткоўская расказала мне шмат цікавых фактаў.

Звярталася па дапамогу і ў мясцовую бібліятэку, дзе мне вельмі дапамагла бібліятэкар Святлана Мар'янаўна Клімашэўская. У

Сядзіба апошняга ўладальніка Івянца (пач. XX ст.)

Касцёл Св. Міхаіла Арханёла

Аляксееўскі касцёл

тычных размалёвак пачатку XX стагоддзя. Вонкавы выгляд будынка цалкам захаваўся.

Перачытаўшы шмат кніг і папрацаваўшы ў архіве, я напісала сваю гісторыю Івянца. Спачатку было цяжка, бо падобную працу выконвала ўпершыню, але жаданне распавесці пра родны куток дапамагло мне зладзіць з усімі цяжкасцямі. Я лічу: калі чалавек не ведае гісторыі свайго Радзімы, свайго кутка, ён не ведае самога сябе.

Святлана САКАЛОЎСКАЯ, навучэнка 2-га курса лінгваўманітарнага каледжа Мінскага дзяржаўнага лінгвістычнага ўніверсітэта

Дэпутат з Мокіша і яго сын-«антысаветчык»

У 2005 годзе да Усерасійскага конкурсу даследчых працаў школьнікаў было падрыхтаванае даследаванне дзесяцікласніцы з Краснаарска Таццяны Ярмольчык, прысвечанае нашым землякам бацьку і сыну Ярмольчыкам з адселенай катастрофы вёскі Мокіш.

Першы з іх, Кіпрыян Трафімавіч (нар. дзіўся ў 1871 годзе – памёр перад Вялікай Айчыннай вайной), у 1907–1912 гадах быў дэпутатам III Дзяржаўнай Думы Расійскай імперыі. Прычым адзіным, абраным па сялянскай курыі ад Рэчыцкага павета Мінскай губерні, г.зн. ад сучасных Брагінскага, Лоеўскага, Нараўлянскага, Хойніцкага, большай часткі Рэчыцкага, амаль усяго Калінкавіцкага, часткі Светлагорскага і, падобна, невялічкіх частак Мазырскага ды Жлобінскага раёнаў. А пачалося з таго, што аднойчы «зверху» на Міку-

ліцкую воласць прыйшла разнарадка на пасылку двух хлопчыкаў вучыцца. Бацька аднаго, Сцяпана Кругліка, каб не пасылаць сына, як здавалася, «у невядомасць», адкупіў яго кадоўчыкам мёду. Малога ж Кіпрэйку на падводзе па размытай дажджамі дарозе павезлі ў павет. Потым, праз шмат гадоў, Кіпрыян Трафімавіч прызнаваўся: «У мяне, як у сляпога кацяняці, вочы прарэзаліся...»

Пасля навучання К.Т. Ярмольчык атрымаў месца настаўніка пачатковых класаў у родным Мокішы. Як сведчаць нашчадкі, ён заўсёды шмат чытаў, ніколі не адмаўляў аднавяскоўцам у напісанні розных папераў – скаргаў, прашэнняў, лістоў... Зразумела, што настаўнік не быў свабодны і ад сялянскай працы, былі ў яго дзве каровы, два кані, конная малатарня, 10 дзесяцінаў зямлі, дык і за плугам мусіў хадзіць. Але, чалавек адукаваны, ён выпісваў шмат спецыяльнай літаратуры, таму гаспадарку сваю даглядаў узорна, ахвотны быў да ўсяго новага і карыснага. Напрыклад, у ягоным двары, адзіным на ўсю вёску, гадаваліся індыкі і індкачкі. Паміж 1929 і 1933 гадамі, ужо быўшы калгаснікам¹, заклаў у Мокішы вялікі фруктовы сад ды забяспечыў яго лесаахоўнай паласой, чаго раней ніхто, акрамя паноў, не ведаў і не рабіў. І жонка Марына Сазонцеўна, родам з Астраглядаў, па-за хатнімі клопатамі ды працаю ў полі, была ў вёсцы і акрузе своеасаблівай «хуткай дапамогай» – прыняла трыста дванаццаць родаў без адзінага выпадку смерці парадзіхі або немаўляці².

Наогул, сям'я Ярмольчыкаў у Мокішы ўважалася за вельмі культурную. І прычынаю тут не адно – вучонасць гаспа-

дара. У адрозненне ад іншых хатаў, падлогі ў іх былі засланяны не саматканымі посцілкамі, а кранымі, хоць і простымі, дыванамі. Яшчэ ў хаце Ярмольчыкаў вісеў гадзіннік з боем – вялікая рэдкасць для тагачаснай беларускай глыбінкі. Таму суседзі часцяком заходзілі да іх не так даведацца дакладны час, як лішні раз паглядзець на цуд і паслухаць бой. Да таго ж, бацькі паклапаціліся, каб усе тры іх дзяцей атрымалі адукацыю. У выніку сыны Дамецій і Уладзімір сталі інжынерамі – землепарадчыкам і авіяцыйным (!), дачка Ларыса – настаўніцай.

Вось жа такі чалавек і галава такой сям'і стаў дэпутатам Дзяржаўнай Думы³. Згодна з сваімі поглядамі ўвайшоў у «працоўную групу». Апошняя была створаная 28 красавіка 1906 года на сходзе дэпутатаў ад сялянаў, рабочых і інтэлігенцыі I Думы. Мела друкаваны орган «Известия крестьянских депутатов». Праграма групы прадугледжвала ўсталяванне «народаўладдзя»: стварэнне агульнанароднага зямельнага фонду праз ліквідацыю памешчыцкага і іншага, так бы мовіць, непрацоўнага землеўладання, усеагульнае выбарчае права, ліквідацыю саслоўяў, нацыянальных і рэлігійных абмежаванняў, прыняцце законаў аб недатыкальнасці асобы, жылля, перапіскі, свабоду слова, друку, сходаў і інш. Ідэі, як бачым, вельмі прагрэсіўныя.

Дэпутацтва К.Т. Ярмольчыка ў Думе істотна паўплывала на жыццёвы шлях яго старэйшага сына Дамеція Кіпрыянавіча (1893–1937). Акурат напярэдадні Першай сусветнай вайны Д.К. Ярмольчык паспеў скончыць гадавыя курсы землепарадчыкаў у Мінску. У 1914 годзе прызваны на вайсковую службу, а ў 1916-м, як чалавека досыць адукаванага, з добрай спецыяльнасцю, накіравалі ў 2-ю Пецяргофскую школу прапаршчыкаў, якую ў тым жа годзе скончыў і атрымаў адпаведнае званне. Пазней быў пасланы на Румынскі фронт, стаў падпаручнікам. Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі на палкавым мітынгу быў абраны камандзірам

добраахвотнага чырвонагвардзейскага будаўнічага палка. Вярнуўшыся дадому, у 1918 годзе быў прызначаны начальнікам міліцыі Рэчыцкага павета.

сведчанню арыштаванага сына, быў сярэдняком!)? Відавочна, што дэпутацтва бацькі і служба ў царскай арміі самога Д.К. Ярмольчыка былі сапраўды прычынамі яго арышту з канфіскацыяй маёмасці і наступнага расстрэлу 28 лістапада 1937 года.

Рэабілітаваны наш зямляк пастановай Прэзідыума Чарнігаўскага абласнога суда толькі 30 лістапада 1957 года.

С. БЕЛЬСКІ,
настаўнік
гісторыі СШ № 3
г. Хойнікі

Кіпрыян Трафімавіч Ярмольчык

У 1919 годзе Д.К. Ярмольчык быў арыштаваны органамі ВЧК у Рэчыцы па падазрэнні ва ўдзеле ў Стракапытаўскім мяцяжы, але праз восем сутак вызвалены. Да 1933 года працаваў на пасадзе землемера ў Валочыску, Люціне, Ліджыбоцы, Жмерынцы, а пасля – інжынерам-землеўпарадчыкам 31-й дыстанцыі пуці ў Чарнігаве. Тут 19 кастрычніка 1937 года яго арыштавалі зноў і ўжо не адпусцілі. У прысудзе Тройкі пры Чарнігаўскім упраўленні НКВС УССР Д.К. Ярмольчык абвінавачваўся ў правядзенні «а/с (антысавецкай. – Аўт.) агітациі, направленай против колхозного строительства, выражении сочувствия врагам народа Тухачевскому и друг., восхвалении фашистского строя, дискредитации Советского Правительства». Пад час следства арыштаванага дапытвалі пра ягонага бацьку – дэпутата III Дзяржаўнай Думы. Следчы, між іншым, быў перакананы, што ўся яна «состояла из помещиков и кулаков» і не разумеў, як мог «пройти в эту Думу крестьянин-бедняк» Ярмольчык (а ён жа, насуперак

чылі, як толькі даведзіліся аб дэпутацтва ў Думе і ахвяраванні ім менавіта тады ў Бабчынскую царкву «Евангелія» з уласным подпісам. А яшчэ раней, у 1929 годзе, ён, з невядомых прычынаў, арыштоўваўся на некалькі сутак хойніцкімі ўладамі – ці то міліцыяй, ці ГПУ.

² Калі мужа абралі дэпутатам і сям'я пэўны час жыла ў Пецяргургу на вуліцы Кірачнай у доме № 30 (які захавана да сёння), кв. 36, Марына Сазонцеўна актыўна наведвала сястрынскія альбо фельчарскія курсы, а ўспамінаючы тыя часы, неяк сказала: «Унучка мая, я цара бачыла...»

³ Зрэшты, у IV Дзяржаўную Думу, пры ўсіх сваіх якасцях, ён бы не прайшоў. У «Спіске землеўладальцаў Мінскай губерні 1911 г.» па Рэчыцкім павеце сустракаем толькі тых асобаў, якія валодалі 20 і больш дзесяцінамі зямлі. Яны і ўдзельнічалі ў выбарах.

Сямейнае фота Ярмольчыкаў

Дом № 30 на вуліцы Кірачнай у С.-Пецяргургу, дзе ў 1906–1912 гг. жыла сям'я Ярмольчыкаў

(Заканчэнне.
Пачатак № 11)

Побач з царквою Аляксандра Неўскага ўзвышаюцца бюсты двум «купалаўцам». **Уладзімір Крыловіч** (1895–1937) – акцёр Купалаўскага тэатра, адзін з заснавальнікаў беларускага тэатра. **Еўсцігней Міровіч** (1878–1952) – драматург, рэжысёр, адзін час быў мастацкім кіраўніком Купалаўскага.

Побач размешчаная магіла пісьменніка **Эдуарда Самуйлёнка** (1907–1939), які памёр ад сухотаў. У сярэдзіне 1930-х Э. Самуйлёнак сярод некаторых іншых пісьменнікаў быў узнагароджаны ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга. Не было яму спакою і на тым свеце: на другі дзень пасля пахавання магілу раскапалі, знялі гарнітур і спрабавалі прадаць у Бабруйску.

Калі рухацца ад царквы да выхада на вуліцу Берасцяцкую, леваруч будзе магіла **Генрыха Грыгоніса** (1889–1955), яшчэ аднаго купалаўца, народнага артыста БССР; здымаўся ў кіно.

А яшчэ далей можна пабачыць магілу **Бянігны Іванаўны Луцэвіч** (1857–1942) – маці Янкі Купалы. Памерла яна 30 чэрвеня 1942 года, праз два дні пасля смерці (забойства?) сына. Пахаваная ў адзін дзень: сын – у Маскве, маці – у Мінску. Пахаванне Б.І. Луцэвіч адбылося пры дзейным удзеле рэдакцыі «Беларускай газеты». Глыбока сімвалічнымі падаюцца словы ксяндза Вінцэнта Гадлеўскага над магілай: «*Дзе сын твой, гаротная беларуская маці!*».

Заварочваем назад і рухаемся прама да другога канца могілак. Здалёку бачныя помнікі нашым песнярам **Янку Купалу і Якубу Коласу** ды іх спадарожніцам жыцця. Як **Іван Дамінікавіч** і **Канстанцін Міхайлавіч**, так і іх жонкі – **Уладзіслава Францаўна і Марыя Дзімітрыеўна** – аднагодкі (1891 года). Побач пахаваны **Даніла Канстанцінавіч Міцкевіч** (1914–1996) – першы сын Якуба Коласа. Вучоны-хімік, збіральнік спадчыны бацькі, арганізатар Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа, у 1957–1980 гадах ягоны дырэктар.

Вось напісалася «песнярам», а ва Украіне, пэўна, дужа не задумаліся, і запісана на знакамітых Лычакоўскіх могілках: «Іван Франко – визначний літаратурный геній». У Беларусі доўга б думалі-прычэльваліся: «выдатны» ці «класік» і г.д., а там – адразу!

Дарэчы, Янка Купала «вярнуўся» на Радзіму з Масквы толькі ў 1962 годзе. Арганізатары не пасаромеліся нават падману: прах класіка быў перазахаваны

На Вайсковых...

або

Жалобная экскурсія

раней прызначанага тэрміну. Надта ж памятная была яшчэ нябачаная для Мінска масавасць пры пахаванні **Якуба Коласа**. Вось што пісала «Советская Белоруссия» 16 жніўня 1956 года: «Мимо гроба [труна Якуба Коласа была ўстаноўленая ў Палацы культуры прафсаюзаў. – Аўт.] прошли сотни тысяч трудящихся». Насельніцтва Мінска на той час не дасягала і паловы мільёна. Можна толькі ўявіць, што б было пры адкрытым перапахаванні Янкі Купалы...

Асобнай тэмай можна разглядаць тое, як падаваўся адыход Янкі Купалы на той свет. 30 чэрвеня 1942 года «Правда» і «Известия» выйшлі з ідэнтычнымі некрологамі, дзе ўказвалася, што «**умер** [тут і далей вы-

дзяржбяспекі] («Беларускія пісьменнікі». 1994, т. 3). Во якая звільстая сцяжына да праўды, а калі ўсё ж дакладней, то да абрысаў праўды!..

Тут жа пахаваны **Аляксей Туранкоў** (1886–1958) – кампазітар, заслужаны дзеяч культуры БССР.

Калі рухацца ўніз, то ўдалечыні справа добра бачная скульптура пісьменніка **Алеся Стаховіча** (1907–1956).

Заварочваем да выхада. **Аркадзь Моркаўка** (1900–1957). Пры жыцці надрукаваны адзін зборнік «Дым жыцця». Словы дачкі **Ларысы Пронінай**: «*Гэта кніжка, якая не змяшчала крамолы, напісаная сялянскім сынам для сялянскай галоты, больш за два дзесяцігоддзі знаходзілася ў спецфондзе і толькі ў 1958 годзе, ужо пасля смерці бацькі, атрымала вызваленне*». Яго цягалі ў КДБ, папікалі: «*Калі ты быў за савецкую ўладу, то чаму застаўся жывы?*». Усё праз тое, што жыў з сям'ёй у акупаваным Мінску (паводле публікацыі ў часопісе «Польмя», № 4 за 1998 год). Паэт – лірык прыроды (часцяком – трагічны), як бы адыходзіў ад жорсткіх рэаліяў жыцця, і не толькі ў вершах ваеннай пары, а і ў ранейшых. Пра ложках восені:

*Гэты ложка –
можа шлюбны ложка,
Твар-жа – бель бярозы...
Хоць і хоча сэрца,
ўсё-ж ня можа
Знішчыць
кроплі-слёзы.*
(1925)

На адлегласці адзін ад аднаго знаходзяцца месцы супакою **Міхася Клімковіча і Несцера Сакалоўскага**. Скульптурная выява над помнікам Сакалоўскаму ўвасабляе **Бацьку-Неман**, як у яго знакамітай песні на словы **А. Астрэйкі**. Ды ўсё ж галоўны твор і кампазітара Сакалоўскага, і паэта **Клімковіча** – **Дзяржаўны гімн БССР**, зацверджаны ў 1955 годзе, калі іх ужо не было. Дароблены ў апошні час барэльеф з вёў помнік **Несцеру Сакалоўскаму ў завершаную кампазіцыю**.

У зборніку «Песні Вялікай Айчыннай вайны» можна разгледзець наступ-

распаніць, як антыпартыйны», – пісала «Звязда» 17 чэрвеня 1937 года. Недзе на абшарах Мінска месціцца (губляецца) вуліца імя ўсебеларускага старасты, а літаральна за пару соцень метраў ад плошчы Незалежнасці – пляц **Мяснікова**, які ў сваёй дзейнасці не дужа вызначаўся скіраванасцю на Беларусь.

Па шляху да выхада знаходзіцца цэлы масіў магільных плітаў салдатаў і афіцэраў, што склалі галовы за Мінск у 1944-м. Значная частка – без подпісаў. Яны – на плітах **Стэлы воінаў**.

...Два мужчыны, што наведалі могілкі, – гэта маладзечанскія краязнаўцы **Міхась Казлоўскі і Аўтар гэтых радкоў**. Мой спадарожнік вельмі дапамог мне інфармацыяй, за што я ўдзячны яму. Па творах, жыцці і дзейнасці прыгадалі яны каля магільных плітаў слынных сьноў і дачок Беларусі.

Якімі ні былі б фатаграфіі, барэльефы, надпісы на помніках людзей, вядома адно – яны не вернуцца... Іхнія справы і творы, нашая памяць – вось што ёсць магістральным у гістарычнай сувязі. Месца пахавання – апора, знак гэтага «дыялогу» між існым і адышлым. А яшчэ варта не забывацца пра замучаных і расстраляных – безмагільных. Прыгадаць тых, хто спачыў за межамі Беларусі...

Сяргей ЦІМОШКА,
г. Маладзечна

Н. Сакалоўскі і «Бацька-Неман»

дзелена намі. – Аўт.] великий сын своего народа». Прасочым далей друкаваныя (!) зігзагі-перапетыі «прасвятлення» «шырокіх мас». «**Памёр у Маскве**» (БелСЭ 1972, т. 6), «**прычынай заўчаснай смерці стаў няшчасны выпадак**» (Энцыклапедычны даведнік «Янка Купала», 1986), «**трагічна загінуў у Маскве ў гасцініцы «Масква»** (БЭ 1999, т. 9), «**у гасцініцы «Масква» ён трагічна загінуў – упаў у лесвічны пралёт з 10-га паверха. Існуюць тры версіі гібелі паэта: няшчасны выпадак, самагубства, «публікацыі канца 80-х гадаў (Б. Сачанка, Г. Колас і інш.) (...)** даюць падставу лічыць, што Янка Купала быў забіты агентамі

Надмагільныя помнікі Коласу і Купалу

ную асаблівасць. На адны і тыя ж словы **М. Клімковіча** ёсць адразу тры (!) песні: **М. Аладава, П. Падкавырава і Н. Сакалоўскага**. Праўда, не ўсе словы былі такія, як мы ведаем цяпер. Напрыклад, другое чатырохрадкоўе (у стылістыцы таго часу):

*Нас аб'яднала Леніна імя,
Сталін павёў нас
к ішчасцю ў паход!
Слава Саветам,
слава Радзіме,
Слава табе,
беларускі народ!*

На невялікай адлегласці ад цэнтральнага праходу – пахаванне **Аляксандра Чарвякова** (1892 – 16.06.1937). Старшыня ЦВК у 1920–1937 гадах. Наклаў на сябе рукі (застрэліўся ў сваім кабінце) у перапынку надзвычайнага з'езда XVI КП(б) Беларусі, дзе быў абвінавачаны ў нацыяналізме і шпіянажы на карысць панскай Польшчы. «Далей тав. Шаранговіч [тагачасны першы сакратар ЦК КП(б)Б. – Аўт.] гаворыць аб самагубстве на асабістай сямейнай глебе Чарвякова. Гэты ўчынак нельга інакш

Магілы П. Труса і К. Чорнага

Ад аўтара: па недаглядзе ў тлумачэнне да плана закралася памылка. Павінна быць: стэла воінаў, якія спачываюць у безыменных магілах, пазначаная літарай Б, а царква, адпаведна, літарай А. Прашу прабачэння ў чытачоў.

Як мы ўжо раней пісалі («Краязнаўчая газета», 2009, № 6), у лютым 2008 года прайшла прэзентацыя мультымедычнага дыска з электроннай копіяй арыгінала Слуцкага Евангелля. А нядаўна ў мінскай бібліятэцы імя Л. Талстога адбылося адкрыццё незвычайнай выстаўкі адной кнігі – Слуцкага Евангелля – праваслаўнай святыні, помніка кніжнай культуры і моўнай спадчыны Беларусі XVI ст.

У мерапрыемстве прынялі ўдзел рэдактар выдавецтва Беларускага экзархату Наталля Куцаева, навуковыя супрацоўнікі Інстытута мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы НАН Беларусі Наталля Паляшчук, Эльвіра Ярмоленка, Ганна Федарэнка, галоўны рэдактар газеты «Воскресенье» А. Міхаленка, хор Свята-Петра-Паўлаўскага сабора г. Мінска.

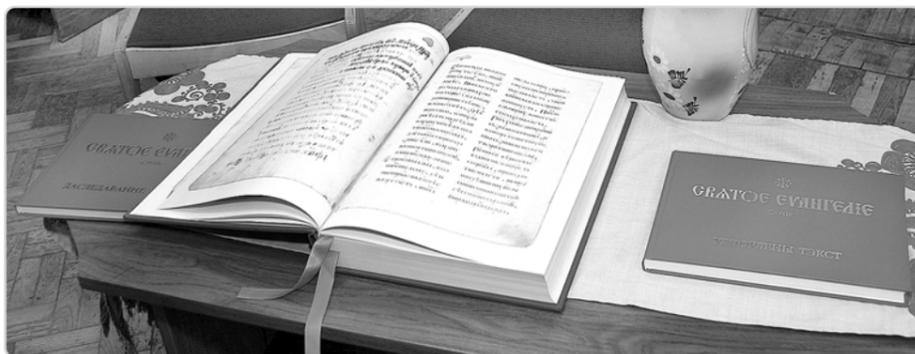
Пасля свайго незвычайнага і таямнічага вяртання Слуцкае Евангелле ўпершыню было афіцыйна прадстаўленае ў час правядзення Х Епархіяльных чытаньняў у 2003 годзе Патрыяршым Экзархам усё Беларусі, Мітрапалітам Мінскім і Слуцкім Філарэтам. Зараз арыгінал Слуцкага Евангелля з'яўляецца ўласнасцю Беларускай праваслаўнай царквы і захоўваецца ў Дамавым храме ў гонар Сабора Усіх Беларускіх святых. 25 кастрычніка 2009 года асобнік факсімільнага выдання быў перададзены ў дар Свяцейшаму Патрыярху Маскоўскаму і ўсяе Русі Кірылу.

Прэзентаванае на выстаўцы выданне складаецца з трох кніг: уласна факсімільнага выдання, узноўленага тэксту і навуковага даследавання помніка. Першым том змяшчае чатыры Евангеллі, Месяцаслоў, Саборнік і Прадмову святара Малахвея. Памеры кнігі 388x252x52 мм, яна мае 263 артыкулы, выдадзеная тыражом 500 асобнікаў на аўчынных прадпрыемствах з беларускіх матэрыялаў (за выключэннем паперы).

Слуцкае Евангелле напісанае на царкоўнаславянскай мове, папырэнне якой спрыяла далучэнню нашых продкаў да агульнаславянскай культуры. Адзначаюцца нешматлікія напісанні, якія мож-

Таямніцы вяртання Слуцкага Евангелля

Выстаўка адной кнігі

на разглядаць як адлюстраванне рысаў беларускай мовы.

Вельмі цікавая гісторыя Слуцкага Евангелля. Слуцкае Евангелле ўваходзіць у корпус евангелляў, створаных ці знойдзеных на-

скай (1544–1592). Акрамя Юрыя ў сям'і былі сыны Сымон (1560–1592) і Аляксандр (1563–1591). Бацька Юрыя III з'яўляўся адным з найбуйных магнатаў Беларусі XVI ст., быў вядомым мецэнатам, палкаводцам. Ён клапаціўся аб Слуцку як асяродку тагачаснай беларускай культуры: пры яго двары існавала багацейшая бібліятэка (у ёй захоўваўся Слуцкі, або Увараўскі, летапіс), фондам якой карысталіся многія тагачасныя гісторыкі і літаратары. Так, у 1578–1579 гадах пры двары Алелькавіча Мацей Стрыйкоўскі працаваў над сваім знакамітым творам «Хроніка Польская, Літоўская, Жамойцкая і ўсяе Русі».

У гісторыю Ю.Ю. Алелькавіч увайшоў як апякун праваслаўнай царквы. Старажытны род Алелькавічаў заўсёды прытрымліваўся праваслаўнага веравызнання, адпаведна, і Слуцкае княства на працягу многіх стагоддзяў было надзейнай апорай праваслаўя, цэнтр якога знаходзіўся ў Свята-Троіцкім (Трайчанскім) манастыры, пабудаваным у XVI ст. у Трайчанах. У манастыры існаваў скрыпторый, дзе перапісваліся канфесійныя кнігі.

Звестак пра Юрыя III, на жаль, не багата. Вядома, што ён меў не вельмі

добрае здароўе, што перашкодзіла яму паехаць вучыцца ў Еўропу, як гэта зрабілі яго браты.

Юрый ажаніўся з дачкой падляшскага ваяводы Я. Кішкі Барбарай. У шлюбе нарадзілася дачка Сафія, якая потым была кананізаваная Беларускай праваслаўнай царквой, залічаная да ліку святых, і святыя мошчы якой знаходзяцца ў Мінскім кафедральным саборы.

Вядома, што Слуцкае Евангелле ў канцы XIX ст. знаходзілася ў Свята-Троіцкім мужчынскім манастыры. Пасля 1917 года – у Мінскім дзяржаўным музеі, з 1929 года – у Беларускам дзяржаўным музеі ў Магілёве.

Слуцкае Евангелле было двойчы рэстаўраванае.

Першы раз, падобна, на мяжы XVIII–XIX стст. ці ў самым пачатку XIX ст. (паводле даследавання ніжняга скуранага пераплёту). Пры гэтай рэстаўрацыі аркушы рукапісу былі значна абрэзаныя. Другі раз рэстаўрацыя была праведзеная, мяркуецца, у канцы XIX – пачатку XX ст. (згодна з палеаграфіяй паперы крайніх форзацных аркушаў), але не пазней за 1929 год, паколькі пя-

чатка Беларускага дзяржаўнага музея («БДМ») стаіць на ўнутраным баку ўжо адрэстаўраванага верхняга вечка.

Гісторыя Слуцкага Евангелля непарыўна звязаная з гісторыяй праваслаўя на Беларусі і пакуль мае шмат «белых плямаў». Напрыклад, невядома, з чаго Юрый Алелькавіч перапісаў Слуцкае Евангелле, дзе яно знаходзілася з 1941 года да часу перадачы яго ў Мінскае епархіяльнае ўпраўленне ў канцы 1990-х гадоў.

Наталі КУПРЭВІЧ

Аўтар дзякуе Наталлі КУЦАЕВАЙ і Наталлі ПАЛЯШЧУК за дапамогу пры напісанні тэксту Фота аўтара

Г. Федарэнка, Н. Паляшчук і Э. Ярмоленка падчас прэзентацыі

Н. Куцаева

Красавік

1 – Калантай (Калонтай) **Гуга** (1750–1812), палітычны дзеяч Рэчы Паспалітай, філосаф, педагог, публіцыст, адзін з аўтараў Канстытуцыі 3 мая 1791 г. – 260 гадоў з дня нараджэння.

1 – Даўгяла Генадзь Іосіфавіч (1935–2002), вучоны-гісторык, адзін з аўтараў вучэбных дапаможнікаў для сярэдняй школы – 75 гадоў з дня нараджэння.

1 – Басалыга Уладзімір Самойлавіч (1940, Слуцк), графік, дыпламант рэспубліканскіх і ўсесаюзных конкурсаў мастацтва кнігі – 70 гадоў з дня нараджэння.

6 – Кіт Барыс Уладзіміравіч (1910), вучоны ў галіне астранаўтыкі, асветнік, удзельнік нацыянальна-вызваленчага руху ў Заходняй Беларусі, акадэмік Міжнароднай акадэміі астранаўтыкі ў Парыжы, дзеяч беларускай эміграцыі (ЗША) – 100 гадоў з дня нараджэння.

10 – Гарэцкі Гаўрыла Іванавіч (1900, Мсцісл. р-н – 1988), вучоны-геолаг, географ, эканаміст, статыстык, дэмограф, грамадскі дзеяч, заснавальнік савецкай школы палеапатамалогіі і беларускай школы даследчыкаў антрапагену, акадэмік НАН Беларусі, заслужаны дзеяч навукі Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР (1971) і Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1986) – 110 гадоў з дня нараджэння.

14 – Дыла Язэп (Восіп Лявонавіч; 1880, Слуцк – 1973), пісьменнік, тэатразнаўца, грамадскі дзеяч, правадзейны член Інбелкульту – 130 гадоў з дня нараджэння.

14 – Рак-Міхайлоўскі Сымон Аляксандравіч (1885, Маладз. р-н – 1937 ці 1938), грамадска-палітычны дзеяч, публіцыст, педагог – 125 гадоў з дня нараджэння.

14 – Карлюк Аляксей Нічыпаравіч (1920, Беласт. ваяв. – 1992), пісьменнік, заслужаны работнік культуры Беларусі, лаўрэат Літаратурнай прэміі імя І. Мележа (1988) – 90 гадоў з дня нараджэння.

16 – Клышка Анатоль Канстанцінавіч (1935, Баранав. р-н), пісьменнік, крытык, перакладчык, педагог, аўтар перакладу на беларускую мову Новага Завету, складальнік буквароў, заслужаны работнік культуры Беларусі – 75 гадоў з дня нараджэння.

20 – Мархель Уладзімір Іосіфавіч (1940, Стаўбц. р-н), літаратуразнаўца, перакладчык, даследчык беларускай літаратуры XIX ст., беларуска-польскіх літаратурных узаемасувязяў – 70 гадоў з дня нараджэння.

23 – Казько Віктар Апанасавіч (1940, Калінкавічы), пісьменнік, кінасцэнарыст, лаўрэат прэміі імя М. Астроўскага (1975 г., Расія), Ленінскага камсамола Беларусі (1977), Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1982) – 70 гадоў з дня нараджэння.

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 11

Уздоўж: 7. Песняры. 8. Туронак. 9. Проза. 10. Павет. 11. Пошук. 14. Расказ. 15. Зміцер. 16. Смоліч. 18. Унучка. 23. Науум. 25. Цётка. 26. Колас. 27. Скарына. 28. Лацінка.

Упоперак: 1. Ветрына. 2. Князь. 3. Дыплом. 4. Статут. 5. Го-ман. 6. Залессе. 12. Данія. 13. Змена. 17. Мядзёлка. 19. Каханку. 20. Вацлаў. 21. Купала. 22. Скарб. 24. Копія.

Фотаздымкі Міколы ПІВАВАРА

Прыбярэцеся на балконах

Памятайце: балкон не камора. І загрузваць яго старою мэбляй, халадзільнікамі, тэлевізарамі ці іншай цяжкай бытавой тэхнікай небяспечна. Таксама нельга пакрываць падлогу балкона насціламі з дошак, дывана, старызны, бо яны збіраюць вільгаць і перашкаджаюць высушэнню балконай пліты, што прыводзіць да яе разбурэння.

І самае галоўнае – вельмі небяспечнае ўзгаранне на балконе ці лоджы. Агонь у такіх выпадках хутка распаўсюджваецца ў кватэры верхніх паверхаў, і жыцці многіх людзей аказ-

ваюцца пад пагрозай. Каб папярэдзіць такую сітуацыю, перш за ўсё не захоўвайце на балконе лёгкіх на загаранне рэчывы.

А з мэтай асабістай бяспекі заўсёды трымайце вольнымі пажарныя люкі. Памятайце: недапушчальна загрузваць іх рознымі прадметамі і матэрыяламі, бо ў выпадку ўзнікнення надзвычайнай сітуацыі яны павінны выкарыстоўвацца для эвакуацыі.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ,
інспектар ЦРАНС

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

КАРДЭГАРДА (ад франц. corps de garde) – збудаванні ў гарадах і замках XVI–XVIII стст. для размяшчэння варты. Будаваліся з цэглы, каменя, дрэва, у тэхніцы «прускага муру», звычайна ў комплексе з брамай. Унутры былі жыллыя памяшканні, у вялікіх – і афіцэрскі кабінет. Часам яны аб'ядноўваліся з астрогам, мытняй.

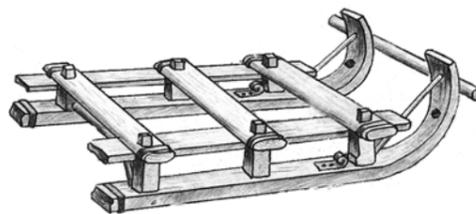
КАРМЕЛІТЫ – манахі каталіцкага жабрацкага ордэна (не маглі мець уласнасці, сталага жылля, павінны былі жыць жабрацтвам). Ордэн заснаваны блізу 1154 г. у Палесціне. Назву атрымалі ад гары Кармель (Карміл), дзе знаходзілася іх першая абшчына. У сярэдзіне XIII ст.

перасяліліся ў Заходнюю Еўропу. Ордэн зацверджаны Папам Рымскім Інакенціем IV у 1247 г.

У канцы XIV ст. з'явіліся ў Польшчы, адкуль праніклі ў Беларусь. Першыя кляштары і касцёлы кармелітаў засноўваліся пераважна на ўсходніх межах ВКЛ. Яны былі ў Мсціславе (з 1620 г.), Бялынічах (з 1623 г.), Глыбокім (з 1639 г.), Чавусах (з 1653 г.), Магілёве (з сярэдзіны XVII ст.), Лідзе (з 1676 г.), Менску (з 1677 г.), Жалудку (з 1685 г.), Гродне, Брэсце, Пінску, Чэрыкаве і інш. – усяго 23. Касцёлы і кляштары кармелітаў – выдатныя помнікі стылю барока. Пасля далучэння Беларусі да Расійскай імперыі ўплыў кармелітаў пачаў хутка змяншацца. Канчаткова іх кляштары закрытыя ў сярэдзіне XIX ст.

На сёння ў розных краінах свету кармелітаў блізу 20 тыс. Манахі ордэна часта выступаюць як місіянеры.

КАРЫ, лесавозы – сані, вялікія калёсы для перавозкі лесу і будаўнічых матэрыялаў. Рабілі з масіўных, часцей натуральна выгнутых, палазоў (копанікаў); апошнія трывала злучалі паміж сабой па капылах дубовымі вязамі, брускамі ці патоўшчанымі на канцах калодкамі (лісіцамі, або падушкамі). Спосаб укладкі бярвеннаў залежаў ад даўжыні, канструкцыі, мясцовых тыпаў запрэжкі. Часам бярвенны клалі сярэдняй часткай на кары, каня запрагалі ў аглоблі, прымацаваныя да бярвенна. У іншых выпадках бярвенны клалі на кары камлёвай часткай, а заднія іх канцы валакліся па снезе «цяглом» або клаліся на падсанкі (сучка).

Шырока выкарыстоўваліся кары да сярэдзіны XX ст.

КАРЭТА – чатырохколы закрытыя конныя экіпажы на рысорах. Была пашыраная ў XVII – пач. XX ст. (у дакументах эпізадычна ўпамінаецца з XVI ст.). Напачатку бытавала пры дварах магнатаў. У канцы XVIII ст. удасканаленая, стала больш зграбнай і лёгкай на хаду. У дэкоры адлюстроўваліся агульнаеўрапейскія мастацкія стылі – барока, класіцызм, ампір. Знешні выгляд у многім адлюстроўваў сацыяльнае і маёмаснае становішча іх уладальніка. Карэту везлі 2–6 коней, запрэжаных папарна цугам.

КАРЭТНІКІ – рамеснікі, майстры па вырабе карэтаў ды іншых тыпаў конных экіпажаў. Упамінаюцца ў дакументах з XVI ст. у складзе замкавых рамеснікаў. У XVII–XVIII стст. стваралі свае цэхі, куды ўваходзілі звычайна разам з рамеснікамі сумежных прафесіяў – стальярамі, калёснікамі (стальмахамі), цеслярамі, рымарамі ды інш.